

Tehetségek a tudomány horizontján.

Válogatás a Szegedi Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kara

hallgatóinak tudományos munkáiból

Szerkesztette: Vajda Zoltán

A kiadvány a Nemzeti Tehetségprogram NTP-TDK-13 kódszámú pályázatának támogatásával jelent meg.

Felelős kiadó:

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

ISBN 978-963-306-297-5

Tartalom

Előszó	7
Berze, András The Melancholy of the Letter	8
Farmasi, Lilla "I am Lauren. But Less and Less." Corporeal Narratological Aspects in Don DeLillo's The Body Artist	19
Huber Máté A magyar mint örökségnyelv generációk közötti továbbadása Kanadában. A hamiltoni magyar közösség makro-szociolingvisztikai vizsgálata	38
Sütő, Zsuzsa Postmodern Metafiction in Julian Barnes's Novels	61
Aradi Csenge Diskurzusok a 17. századi nőről és házasságról – Molière és Wycherley vígjátékainak összehasonlító elemzése alapján	78
Hering, Noémi Les Jeux de langage dans Les Enfants terribles de Jean Cocteau	93
Molnár, Luca De La Roque aux Goncourt : L'art de Watteau à la lumière de sa réception littéraire	109
Orbázi, Melinda De la mission à l'errance – aventure en tant qu'unité structurante dans Lancelot de Chrétien de Troyes et dans sa version en prose	123
Huszár Tamara Trauma és traumatizálás Szvoren Edina elbeszéléseiben	138
Fritz Gergely Babits Mihály és az Osztrák-Magyar Monarchia	155
Bíró Dorottya Anna Egy dzsámi, mint a magyar kulturális örökség része. A pécsi Jakováli Haszan pasa-dzsámi	169
Erdősi Klára A Brunner-család öröksége Nagykanizsán Sass Brunner Erzsébet és Brunner Erzsébet útja Nagykanizsától Indiáig	179
Fülöp Zoltán Az emlékezet szintjei a szikvíz örökségésítésében	195
Szolnoki Zoltán Gyulai emléktáblák. Önreprezentáció és emlékezet	211
Csizmadi Csilla Az új kommunikációs eszközök és az alfa generáció	226

Kovács Dóra	
„Női szemmel” – A páros táncok elemzése és értelmezése az erdélyi Magyarózdton (1969-2014).	245
Márton Dorottya	
Apokrif teremtésmondák a Verses Szentírásban és a folklórban	258
Nagyillés Anikó	
A Haza oltárán. Az első világháborús hőskultusz szegedi emlékhelyei és rítusai	268
Pajor Katalin	
Egy törökszentmiklósi kéziratos füzet. „Az atya sírja” címet viselő népmese folklorisztikai és morfológiai elemzésének tanulságai	282
Szőnyi Vivien	
A magyarországi táncházmozgalom hatása egy moldvai csángó település tánc kultúrájára.	295
Elek Márk	
A jütök és hatásai	310
Kis Miklós Imre	
A római hódítás kezdetei Britanniában (Kr. e. 55 – Kr. u. 60.).	320
Bagi Anita	
Kert(b)irodalom – Hypertextuális érintkezések Hajnóczy Péter és Malcolm Lowry szövegvilágában	338
Bobok Anna	
Rokon kételyek? Nyelv és megismerés Nemes Nagy Ágnes esszéiben – nietzschei szemszögből.	360
Szőke Dávid Sándor	
Dionüszosz és Apollón harca Iris Murdoch A fekete herceg című regényében	378
Hajzer Gergő	
Anglicizmusok a spanyol nyelv tanban	388
Mészáros Enikő	
A Zöld Poklon keresztül	411

A Haza oltárán. Az első világháborús hőskultusz szegedi emlékhelyei és rítusai

Dolgozatomban a két világháború közötti hőstiszteletet mutatom be, amely fontos részét képezte a kor közgondolkodásának. Ennek tárgyiasult formái voltak azok az emlékművek, amelyeket kisebb mértékben már az első világháború alatt, majd főként azt követően állítottak ország-szerte. Az emlékjelek száma településenként eltérő lehetett, a vallási felekezetek, iskolák, egyesületek és egyesületek számától függően. Az emlékműállítás ugyanis hazafias kötelesség volt, ennek megfelelően minden közösség igyekezett lehetőségeihez mérten emléket állítani a hőseinek. A téma szerteágazósága miatt a jelenséget kizárólag szegedi viszonylatban vizsgálom.

A hőstiszteletet és a hozzá kötődő emlékműállításokat a szegedi vonatkozású napilapok¹, a felekezetekhez kötődő sajtóforrások², Szeged Város Tanácsának Közgyűlési Jegyzőkönyvei, a Szeged - Csanádi Püspöki Levéltár dokumentumai, a vallási felekezetek gyűjteményében megmaradt források és a Móra Ferenc Múzeum helytörténeti gyűjteményének fényében vizsgálom.

Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy miként értelmezték a kortársak az emlékművek szerepét és ezt az egyes közösségek avatóbeszédekben miképp adaptálták a saját igényeiknek megfelelően. A források hiányából adódóan az egyéni értelmezések helyett főként a társadalmi, politikai elit diskurzusait vizsgálom, ugyanakkor Löw Immanuel beszédei és Shvoy Kálmán naplója a hősök tisztelésének egyéni adaptációját tükrözi. Az ő személyük azért is jelentős, mert Löw Immanuel vallási felekezeti szinten, Shvoy Kálmán pedig mint katonatiszt hatott a közgondolkodására.

A jelenséget a kollektív emlékezet, a nemzetvallás, a „new history” és az emlékezet helyei (Pierre Nora) felől közelítve mutatom be.

Az emlékműállítás országos, illetve nemzetközi tendenciába illeszkedett, kifejezte mind a közösség, mind a politikai elit igényét. Ebből adódóan az emlékműveknek több funkciórétege volt: egyrészt kifejezték a hozzátartozók kegyeletét, gyászát, másrészt politikai szimbólumok voltak.³ Az emlékművek nagy anyagi áldozatot követeltek, ezért többnyire közadakozásból, illetve a város támogatásával állították őket.⁴ Az emlékművek a régi tradíciók elemeire és formái alapjaira építettek.⁵ Állításukat 1917-től törvény szabályozta, amelynek célja a visszaélések kiküszöbölése volt.⁶

Emlékműállítási tendenciák

Szegeden a két világháború között minden közösség állítottatott emlékművet hősi halottainak. Ezen kívül a háborúra emlékeztetett a Hősök harangja (más néven Szent Gellért harang).

1 Szegedi Napló, Szegedi Új Nemzedék, Szeged, Délmagyarország, Szegedi Újság, Csongrádmegyei Hírlap

2 Áttekintett sajtóforrások: Szegedi Evangélikusok Lapja, Szegedi Katolikus Tudósító, Katolikus Ébredés, Katolikus Alföld, Délmagyarországi Görögkatolikus Élet, Szegedi Görögkatolikus Élet, Egyházi Híradó, Mult és Jövő, Egyenlőség, Szegedi Havi Boldogasszony

3 vö. Szabó 1991. 46.

4 vö. Kovács 1991.111.

5 vö. Sinkó 1991. 39.

6 vö. L. Juhász 2007. 17.

illetve a Fogadalmi templomban található Háború Kapuja.⁷ Ez utóbbiakkal azonban jelen dolgozatomban nem foglalkozom.

Minden közösség igyekezett megemlékezni a halottairól, így egy-egy hős neve több emlékművön is szerepelhet. Az állítatók lehetnek ezredek, vallási felekezetek, iskolák, kisebb közösségek és egyletek. Ilyen módon az emlékművek megmutatják a kor társadalmi, felekezeti felépítését. Az állítatás időpontja összefüggésben állt a közösség anyagi helyzetével. Például az első emlékművet 1921. július 24-én a Felsővárosi Ifjúsági Egyesület állíttatta hősi halottai emlékére. Ebben az időszakban Felsővárosban főként az iparosok, illetve a hivatalnokok éltek. Ebből adódóan az itt élő közösségek hamarabb megengedhették maguknak, hogy emlékjelet állíttassanak, mint a város szegényebb részei. Az emlékművet a katolikus Szeged-felsővárosi (Dugonics) temetőben helyezték el.

A Szegedhez leginkább kötődő ezred a 46. gyalogezred volt, amely 1925. május 31-én avatta fel az emlékművét. Ezen kívül állíttattak emléktáblát a 1/11 és 2/5 honvéd lovas tüzérezsztályok (1930. június 22.), a 4-es huszárezred (1930. március 23.) és az 5. honvéd gyalogezred (1932. május 16.) hősi halottai számára. A 3. honvéd huszárezred az emléktábla mellett szobrot is állíttatott 1943. május 9-én.

A felekezeti emlékművek közül elsőként a zsidó hősök emléktáblái készültek el, amelyet a Hajnóczy utcai régi zsinagóga falán, illetve a zsidó temetőben, a ciduk hadin⁸ házban helyeztek el. Ezt követték: a protestáns Bajtárs Imája (1932. október 30.), görögkeleti hősök emlékműve (1932. november 6.), zsidó hősök emlékműve (1933. október 29.). Ide sorolható a Hősök Keresztje is, amely eredetileg a város kezdeményezése volt, ugyanakkor a katolikus temetőben helyezték el. Mivel közadakozásból nem gyűlt össze a megfelelő összeg, végül özv. Tóth Ferencné Deák Julianna állíttatta a saját költségén.⁹ A felekezeti emlékművek felállításában nagy szerepe volt az adott vallási közösség vezetőjének. Ezeket az emlékjeleket a felekezeti temetőkben helyezték el. A Hősök Kapuja elkészültéig ezek a „kisebb” emlékművek fontos szerepet töltek be az évenkénti megemlékezésekben, hiszen itt tartották a városi ünnepségeket is. Ennek kiemelkedő alakjai voltak az 1924-től a május utolsó vasárnapján tartott Hősök Emlékünnepe, illetve a Halottak napja, amikor az istentisztelet után mindenki ellátogatott a szerettei sírjához. Az ünnepel összekapcsolódott a jótékonykodás is. A város több pontján gyűjtőszátrakat állítottak fel, a „halott hősök emlékére”, tehát a hadirokkantak és a hősök hozzátartozói számára gyűjtöttek.¹⁰

A szegedi emlékművek közül szükséges külön megemlíteni a Hősök Kapuját, hiszen mind formáját, mind a városon elhelyezkedését tekintve eltért a korábbiaktól. Az ötlet-Klebelsberg Kunótól származott, aki elhatározta a tanítói internátus megépítését olyan módon, hogy a Boldogasszony sugárúton egy hármaskapu legyen elhelyezve. Ez azonban anyagi okokból évekig nem valósult meg.¹¹ Az 1936. február 22-i közgyűlésen Pálffy József polgármester terjesztette fel az ötletet újra, azzal a változtatással, hogy a kapu egyben legyen a szegedi hősök emlékműve is. Nem írtak ki pályázatot, hanem azokat kérték fel újra, akik az előző pályázaton elnyerték a bizottság tetszését: Pogány Móric műépítésszt bízták meg a kapu elkészítésével. A tervek szerint ő készítette volna el a két szoborcsoportot is, de ez nem valósult meg. A két katonaszobor megformálására két szobrászt választottak: Tápay Antalt és Lőthe Évát. Az emlékmű felépíté-

⁷ Több városban (Budapest, Vác, Kaposvár) templomot is emeltek, illetve neveztek el a hősök tiszteletére. Szentesen pedig erdőt hoztak létre a hősi halottak emlékére.

⁸ Halott mosdató

⁹ vö. N. N. 1933. 4-5.

¹⁰ vö. N. N. 1930. 2.

¹¹ vö. N. N. 1937. 2.

séhez szükséges összeg nagy részét Hóman Bálint kultuszminiszter állta a „tárcája terhére”. A maradékra a közgyűlés 30.000 pengőt engedélyezett.

A Hősök Kapuját végül 1937. május 30-án, „félkész állapotban”¹² avatták fel Horthy Miklós jelenlétében.¹³ A polgármester szerint azért helyezték a város központjába és például nem a temetőbe, mert általa az „élet kapuját” akarták szimbolizálni.¹⁴ Aba-Novák Vilmos több részben álló freskója felvonultatta a legfontosabb történelmi személyeket, be akarta mutatni a világháború éveit és a nemzet legfontosabb szentjeit. Mindezt látomásszerű ábrázolásként tette.¹⁵

Közösségi értelmezések

Az emlékműállításokon minden közösség megkísérelte a beszédet a saját diskurzusához igazítani, így a közösség tagjai könnyebben magukénak érezhették az emlékművet és azok szellemiségét. Az ezred emlékművek felavatásánál erre szolgáltak a katonaelet jellemző elemei: a zene, a takarodó, a táborigény. Ezeken a megemlékezéseken nagyobb szerepet kapott a háborúban való harc, esetenként a halálnevek, a szenvedés okainak részletes leírása.¹⁷ Egy-egy újságcikkben Szeged ellenforradalmi szerepét is hangsúlyozzák.¹⁸

Voltak azonban az emlékmű-állítási ünnepségen elhangzó beszédeknek, illetve az állításonkról szóló beszámolóknak olyan elemei, amelyek minden közösségénél megjelentek. Ilyen volt például Magyarország feltámadásának, Nagy-Magyarország visszaszerzésének hangsúlyozása. Ezzel kapcsolatban több helyen idéztek a Szózatból. Ez a korszak irredenta szellemiségével magyarázható, amely Zeidler Miklós szerint átszötte az egész társadalmat. Ezt erősítették az ünnepségek, illetve a sajtó publicisztikái is.¹⁹

Az ünnepségek központi mondanivalója az áldozatkészség volt, illetve az, hogy a hősök a Hazáért áldozták az életüket. Ezt az áldozatot több esetben párhuzamba állították János evangéliumának gondolatával: „Nincs nagyobb szeretete senkinek annál, mint annak, aki életét adja barátaiért.”²⁰ Ez megjelenik a protestáns emlékművön, illetve a beszédek egy részében. Az utóbbi esetében az is előfordult, hogy a barát szót a hazára cserélték.²¹ A hősök ilyen módon egyrészt felmagasztosultak, másrészt követendő példává váltak a kortársak és az utókor számára. Az élők hálával és kegyelettel tisztelegtek a hősöknek, ennek tárgyi megnyilvánulásaként tekintettek az emlékművekre, amelyek a hősök önfeláldozásának örökkévalóságát hirdetik.

Ezzel kapcsolatban feltűnt az a gondolat is, hogy ha eljön az idő, az utódoknak, a hősök példáját követve küldeniük kell Magyarországot „feltámadásáért”, vagyis a revízióért. Ez erősítette az iskolai megemlékezések is.²² A Szegedre költözött egyetem ünnepségein emellett nagy szerepet kapott a kolozsvári múlt felidézése, a Kolozsvár, Kalotaszeg, Szilágyság hősi halottairól

12 A neveket tartalmazó emléktáblák, a világitás, a szoborcsoport és más kisebb elemek nem készültek el ekkorra.

13 lásd: N.N. 1937. 3-4. ; N.N. 1937. 124-125.

14 vö. Pálffy 1937. 1-3.

15 vö. Forrai-Tóth 2001. 85-113.

16 vö. N.N. 1932. 3.

17 vö. Firtás 1932.1-2.

18 vö. N.N. 1932. 6.

19 vö. Zeidler 2001. 79.

20 Jn 15,12-17.

21 vö. Bakó 1932. 6.

22 lásd: Márky 1936. 8.

való megemlékezés, illetve a „kultúrfölény” hangsúlyozása is.²³ A Felsőipariskola, a Piarista Főgimnázium, a Felsőkereskedelmi Fiúiskola, Tanítóképzősök, Klauzál Gábor Gimnázium és a Baross Gábor Gimnázium is állított emlékművet. Kiemelték, hogy a tanító teheti a legtöbbet a Hazáért, hiszen „a tanító csepegteti a hazaszeretetet a gyermek lelkébe, az nevel hősokeket s ha kell, bátran meg is tudott halni a hazáért.”²⁴

Az emlékműállítás hazafias kötelességnek tekintették, annak elmulasztását több helyen szégyenként írják le. Az újságok ezt úgy értelmezték, mint a hazaszeretet hiányát, a hősokek iránti hálátlanságot, a róluk való megfélemlődést.²⁵ Az emlékműállítás ily módon a közösségi norma részévé vált.

Dr. Furbás Oszkár reáliskolai igazgató írásában az emlékművet zarándokhelynek, a „honvédek szenvedésének szimbolikus Golgotájának” nevezte.²⁶ Ezt egészíti ki dr. Pap Róbert gondolata az izraelita hitközség részéről, aki az emlékművet oltárnak nevezte és zarándokhelyként tekintett rá, ahová a kortársak és az utókor imádkozni, erőt gyűjteni mehettek.²⁷ Ugyanez a motívum megjelenik az 5. honvédegyalozezred emlékműavatásának méltatásakor is.²⁸ Emellett az emlékmű több helyen jelképezte a maradandóságot.

Az emlékművek egyrészt a gyász, az emlékezés, a fájdalom szimbólumai voltak, emellett azonban előrevetítettek egy idilli jövőképet is.

Az is megfigyelhető a cikkekben, hogy a világháborút elhelyezték a történelemben, sorba állítva a múlt nagyobb történelmi eseményeit, csatáit. Ezzel kapcsolatban dr. Osváth Tibor Ottó újságíró megjegyzi, hogy habár az emlékmű (jelen esetben a Hősök Kapuja) a katonák hősiességét fogja az utókorok hirdetni, az utókorok már nem lesz közvetlen tapasztalata a világháborúval és a késői utókor a legendák hőseiként fog tekinteni az első világháborús hősokekre. Ő ezért tartotta fontosnak, hogy a kortársak állítsanak emléket a katonáknak, hiszen a kor emberei hálával tudtak gondolni a hősokekre.²⁹ Az ilyenfajta jövőkép ritka az emlékműállítással kapcsolatos szövegekben. Ezért is tanulságos kiemelni, hiszen ezzel árnyalható a jelenségről alkotott kép. Ő hangsúlyozta ki azt is, hogy nem csak azok a hősokek, akik életüket veszítették a világháborúban, hanem azok is, akik tisztességesen harcoltak és visszatértek onnan. Ezt szembeállította azzal, hogy az emlékművek szinte kizárólag a halott hősokek síremlékei.³⁰ Ezt azért fontos megemlíteni, hiszen a közbeszédben és jogilag is hősként határozták meg a háborús veteránokat, akiknek többsége az „egészségét áldozta a hazáért”. Éppen ezért a társadalom kötelessége volt áldozatokat hozni a hadirokkantak, illetve az özvegyek, árvák javára.³¹

A hősokek „örökéletűvé” lényegítésével, és az emlékművek oltárrá tételével, a múlt és a jövő szembeállításával az emlékezést a nemzetvallás keretébe ágyazták be. Ezt erősíti az is, hogy egyes beszédekben a hősokekről, mint közbenjárókról beszéltek. Mindezek alapján az ünnepek liturgia parafrázisként értelmezhetőek.

²³ vö. N. N. 1937. 6.

²⁴ N. N. 1931. 1.

²⁵ vö. Osváth 1937. 1.

²⁶ vö. Furbás 1932. 1-2.

²⁷ vö. Pap 1933. 5-7.

²⁸ vö. Furbás 1932. 1-2.

²⁹ vö. Osváth 1937. 1.

³⁰ vö. Osváth 1937. 1.

³¹ vö. Palásthy 1932. 1.

Az emlékművek ábrázolásain, illetve az ünnepeken a múlt nem a maga teljességében, hanem az egyéni emlékezethez hasonlóan szelektíven jelenik meg.³² Az ünnepi szónoklatok értelmezték a múltat, illetve a jelen igényeihez igazították azt.³³

A múlt víziószerű ábrázolása és a reményteli jövő mellett a beszédekben megjelent a jelenről szóló beszéd is. Többnyire azt emelték ki, hogy a jelen a gyász, a veszteség, a fájdalom, ugyanakkor a halottakért és a jövőért való munkálkodás időszaka.

Az emlékművekkel együtt a tér is „megszentelődött”. A temetőben vagy az intézmények, templomok falán, udvarán lévő emlékművek viszonylag kisebb közösséget szólítottak meg, szemben a város központjában lévő emlékművekkel: 3. honvéd huszárezred emlékműve és a Hősök Kapuja.³⁴ Az emlékművek fontos feladata volt, hogy emlékeztessék az embereket az első világháborúra, az ott harcoló katonák hősiességére, áldozatára. Ezt a város központjában lévő emlékművek természetesen hatékonyabban be tudták tölteni, ugyanakkor éppen ezért egy impériumváltásnak ezek az emlékművek estek elsőként áldozatul.

Az emlékműállításról viszonylag kevés egyéni értelmezés maradt fent, amelynek nagy része valószínűleg magántulajdonban van, vagyis nem elérhető. Ezzel kapcsolatban két forrást találtam: Löw Immánuel beszédeit és Shvoy Kálmán naplóját, amelyek az emlékműállítás egyéni percepcióját példázzák. Shvoy Kálmán az állítatásokról, katonai ünnepekről fényképeket is készített. Ezek egy részét a jelenség illusztrálására használtam fel, elemzésükre jelen dolgozatomban nem vállalkoztam.

Löw Immánuel beszédei

Löw Immánuel zsinagógában elmondott beszédeit több kötetben adták ki, a vizsgált szövegek a Kétszáz Beszédben, illetve a Hetven Beszédben találhatóak. A főbbi beszédei példák arra, hogy hogyan adaptálták a Monarchia korára és a két világháború időszakra jellemző civil válást az izraelita diskurzusokban. A választott szövegek Szegedhez kötődő ezredek méltatásához, illetve emléküik ápolásához kötődnek tematikusan.

A beszédekről általánosságban elmondható, hogy a modern kor társadalmi, politikai problémáira a vallási minták, a hagyomány láncolata mentén próbál válaszolni, vagyis a szent szövegekben lévő példákat állítja párhuzamba a jelen eseményeivel.³⁵ A hősök jellemzése, a háború leírása ugyanakkor hasonló a többi emlékműavató-, illetve a Hősök Emlékünnepén elmondott más felekezetek beszédeéhez. Felekezettől függetlenül a legfontosabb erény az áldozatkészség, az önfeláldozás volt. Löw Immánuel beszédeiben ez kiegészül azzal az igénnyel, hogy a zsidóságot ért vádakra reflektáljon.

Az izraelita temetőben lévő emlékmű avatására írt beszédében a háborút, mint egy apokaliptikus látomást jelenítette meg. Az ellenséget, mint dühöngő démont mutatta be, amely „iramodva száguldott, zajdult keresztül rajtunk”.³⁶ A háborúnak az ilyen módon történő megjelenítése a szegedi emlékműveken a Hősök Kapuja esetében, Aba-Novák Vilmos freskóin látható még.

A temetőben lévő emlékjel és a körülötte lévő sírkert „szent helyként” jelent meg. A zsidó tudományosságához és díszítőművészetéhez közel álló növényi szimbolikát felhasználva állí-

32 vö. Assmann 1999. 53.

33 vö. Romsics 2008. 269.

34 A Hősök Kapujának összegyűjtött bibliográfiája online megtekinthető. Lásd: <http://mek.oszk.hu/04300/04330/html/irodalom.htm>. Letöltés ideje: 2014. április 25.

35 vö. Glässer 2013. 245.

36 Löw 1939. 406.

ta ellentétbe a halott hősokeket és az élők hozzájuk fűződő hűségét: „Hull reája szélszaggatta, szelbördötte falevél, őrségül áll mellette az életfák tüleveles örökzöld hűsége.”³⁷ Az élet és a halál tehát egyszerre jelen volt az emlékhelyen.

Az emlékmű koporsó formája arra utalt – Löw szavaival – „örizzük koporsóitok emlékét”, vagyis nem felejtik el azt, hogy a hősokek érték, és a Hazáért haltak meg. Több szegedi beszédben, illetve újságcikkekben ez a szimbólum kiegészült az emlékmű anyagának, a kő maradandóságának a hangsúlyozásával, amelyet párhuzamba állítottak az élők örökké tartó emlékezésével, haláljával.³⁸ Az a gondolat is gyakran megjelent az avató beszédeken és itt is megfigyelhető, hogy az emlékmű szimbolikus sír azok számára, akiket nem tudtak hazahozni a Nagy Háború után. Ez a jelenség a legtöbb felekezetenél megfigyelhető, ebbe illeszkedik a Löw beszéde is. Az emlékmű a katonák békéjének a jelképe is volt, akik várták a „világnak virradását”. Ez utalhat egyrészt a feltámadásukra, másrészt a revízióra is, amely felekezettől függetlenül meghatározó volt ebben az időszakban.

A beszéd egy hitvallással zárult, amelynek minden mondatában benne van a „hiszünk” szó. Az utolsó gondolat – hiszünk Magyarország újrakelésében – a Magyar Hiszekegyre³⁹ utalhat, amely hasonlóan végződik: „Hiszek Magyarország feltámadásában”, és amely a Horthy-korszakban minden nemzeti ünnep részét képezte.

1932-ben az egyetemzáró ünnepséget és a Hősokek Napját egy napon ünnepelték. Löw Immánuel ennek megfelelően választotta ki a szentírási részt. Beszédének alapgondolata a szív kettős természete volt.⁴⁰ Mózes könyvére⁴¹ hivatkozott, amely arról szól, hogy az égő áldozat kedves Istennek. A hősokek ebben az értelmezésben vértanúk, akiknek a Hazáért vállalt áldozata kedves Istennek, hiszen ezzel hazaszeretetüket, bátorságukat bizonyították.

Löw Immánuel a múltat párhuzamba állította a jerikói rózsával, amely „fel-feltámad [...] halotti merevedésből”⁴² A szövegben a múlt „feltámadásának” alkalmi voltak azok az ünnepségek, amelyeken felidéztek a hősokek tetteit. Emellett fontosnak tartotta a vértanúk emlékének az új fiúra történő átadását, amely a legtöbb beszédben, és valószínűleg ebben az esetben is Magyarország feltámadásának záloga is volt egyben.

A következő idézet Ruttól származik, aki a bajok ellenére halálig hűséges volt új családjának. Ezt állította Löw ellentétbe a hősokekkel, akiktől az élők a halál sem választja el. Ezt egyetemen elő az állami ünnepeken történő megemlékezések is, amelyre szintén utalt a beszéd. Bár a szövegben nem jelent meg, az sem elhanyagolható motívum, hogy Rut prozelita volt, aki mint vállalta a zsidóságot és a Dávid-ház alapjává vált, ahonnan a Messiás eljövételét várták.⁴³ Ahogyan Rut a zsidóságot, a magyar izraeliták a magyar nemzetet és hazát választották.

A hősokek emlékét megörökítették a „szentély falán” – írta Löw. Az emlék a Hajnóczy utcán található régi zsinagóga falán lévő két részből álló emlékjelet jelenti. A szentély egyrészt a zsinagógára utalt, másrészt közvetve a jeruzsálemi Szentélyre. A zsinagóga azonban már nem az égő áldozat bemutatásának, hanem a közös imádságnak, tanulásnak, illetve a Tóra felolvasásának a színhelye.⁴⁴

³⁷ Löw 1939. 406.

³⁸ vö. például: N. N. 1933.7. Ez a példa azért is kapcsolódik a Löw beszédhez, mert ebben az újságcikkben ugyanarról az izraelita emlékműről van szó.

³⁹ A Magyar Hiszekegyet Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna írta a Magyarország Területi Épségének Védelmi Lapja és a Védő Ligák Szövetsége által 1920-ban kiírt pályázatára.

⁴⁰ Jer. 17,19.

⁴¹ 1 Móz. 8,21.

⁴² Löw 1939. 315.

⁴³ vö. Bóna 2006. 155.

⁴⁴ vö. Oláh 2003. 86.

Löw utal a „mandaeus hitregére” is, amelyben „az alvilág démon feneketlen, sötét forráskút mélyén tükröt mutat”, ez segíti a sötétség démonait abban, hogy a következő áldozatukat (áldozataikat) meglássák.⁴⁵ Richard Reitzensteinre hivatkozik, aki 1916-ban írt tanulmányában erről a történetről,⁴⁶ melyben az első századi „pogány és gnosztikus kora keresztény” mitológiájával foglalkozott. Az, hogy Löw főrabbiéknál ilyen irodalmakra hivatkozott, összefüggött a 19. századi Wissenschaft des Judentums törekvéseivel. Ennek két irányzata volt, az egyik szorosan igazodott az akadémiai tudományossághoz, a másik a nyelvezetet közösségi célok szolgálatába állította.⁴⁷ Löw az utóbbi tendenciába illeszkedett, amikor orientalisztikai motívumokat használt fel beszédében.

A Hajnóczy utcai emléktáblákra utalt az „Emléktáblák”⁴⁸ című beszéde is, amelynek központi gondolata a békevágy volt. Leírta, hogy a különböző élethelyzetben lévő embereknek mit jelentett a világháború (vészt, válság, kényszer, rettenet), majd kifejtette, hogy számára mi volt a Nagy Háború: „az élők haláltánc”. A háború egyszerre jelentette számára külföld galádságát, a tengernyi szenvedést, ugyanakkor a hősiességet, áldozatkészséget is. Beszédében foglalkozott a hadifoglyok problémáival is, akik még ekkor nem tudtak hazatérni. A zsinagógával kapcsolatos szimbólumai csaknem megegyeznek az előző beszéddel, kiegészülve a „Szentföld hegységeinek cédrusaival”, amelyet összekapcsolt a „magyar róna jegenyéivel”. Ezt követően megmagyarázta a hasonlatot: egyszerre voltak a hősök hűségesek a Szentföld hitéhez és a magyar hazához. Ez egyrészt az 1848-as kiáltvánnyal, másrészt a Magyar Hadviselt Zsidók Aranyalbumának hitvallásával rokonítható: izraelita vallásúként a magyarsághoz tartoztak.⁴⁹

A „Negyvenhatosaink” című beszédben Löw Immánuel a szegedi házezrednek állított emléket. A gyógnövényeiről ismert Gileád települést „szólította” meg, Jeremiást idézve.⁵⁰ A bibliai települést állította párhuzamba a világ „sebeivel”, amelyet a nagy gyásznap (itt valószínűleg Trianonra utalt) okozott. Azonban beszámolt arról is, hogy Csernovicból kiűzték az ellenséget. Ezt azért tartotta fontosnak kiemelni, mert a település a Monarchia legkeletibb kereskedővárosa volt, ahol nagyszámú zsidóság élt ebben az időszakban. Az eseményt párhuzamba állította Mózes könyvének méhes példabeszédével.⁵¹

A béke szó héber alakját ketté bontotta (mem+váv és nun+hé). A kabalisztikus hagyományra alapozva ezt a négy betűt feleltette meg a 46-os számmal. Vagyis olyan szavakkal jellemezte a 46. gyalogezredet, amelyek a számmisztika alapján egylényegűek vele.⁵² Az így kapott szavak magyarázatai a többi kiválasztott beszédhez hasonlóan a hősök hősiességét, önfeláldozását, a harctéren való helytállását hirdette, vallási környezetbe ágyazva. A 46-osok mellett kiemeli az 5-ös honvédek vitézségét is, akik közül szintén sok volt a szegedi, és akik ugyancsak állítottak emlékművet Szegeden a hősök tiszteletére.⁵³

A számegegyezés miatt a Zsoltárok könyve 46. fejezetének 8-12. versét mondta el a 46-os hősök tiszteletére: „Velünk a seregek Ura, Mentsvárunk Jákob Istene.” Fontosnak tartotta, hogy a háziezred tisztelete az unokákban is élő legyen. Ez a gondolat általánosan megtalálható a hősökkel kapcsolatos beszédekben.

45 Löw 1939. 316.

46 lásd. Reitzenstein 1916. 33-50.

47 vö. Zima 2013. 119.

48 lásd: Löw 1928. 323-325.

49 vö. Fényes 2012. 191.

50 lásd. Jer. 8,22.

51 lásd. Pesito V Móz. 1,44.

52 A héber betűk számértékkel rendelkeznek. A szavak betűi összeadva azonos számértékű szavak között tartalmi / lényegi kapcsolat vonható.

53 lásd: Kanizsai-Karg 1932.1; N.N. 1932. 2-3.

Lőw Immánuel tehát beszédeiben a jelen eseményeit a megalapozó emlékezet, a Szentírás múltbeli történéseivel azonosította, megtalálva a kor eseményeinek hagyomány láncolatába illeszkedő előképeit.⁵⁴

Shvoy Kálmán naplója

Shvoy Kálmán több emlékmű állíttatásában részt vett, és beszédeiben kihangsúlyozta, hogy fontosnak tartotta a hősök emlékének megörökítését, akik a bajtársai voltak. Naplójában ugyanakkor meglehetősen keveset írt ezekről az eseményekről. Hosszabb leírás csak az izraelita temetőben felállított emlékműről olvasható, illetve található egy rövid megjegyzés a Hősök Kapujáról is. Az emlékművekre vonatkozó feljegyzéseiben is elsősorban a különféle érdekellentétek a dominánsak. Ezek bemutatása előtt fontosnak tartom a szerző életének, munkásságának vázlatos ismertetését, hiszen e nélkül a napló sem értelmezhető.

Dr. vitéz Shvoy Kálmán altábornagy 1881. február 12-én született Budapesten. Elvégezte a Ludovika Akadémiát, majd a honvéd felsőbb tiszti tanfolyamokat is. 1909-ben Szegedre került, ebben az éven feleségül vette Wágner Margitot, aki a város egyik elismert kereskedőjének a lánya volt. Végigharcolta az első világháborút, majd 1918. november 18-án, mint vezérkari tisztségű tábornok tért vissza Szegedre. Fontos szerepet vállalt a Nemzeti Hadsereg szervezésében. 1927-ben már tábornok volt, 1929-ben avatták vitézzé. Ekkor már az 5. vegyesdandár gyalogságát irányította. 1934-től, nyugállományba kerülésétől lépett politikusi pályára. 1935-től 1939-ig a Nemzeti Egység Pártjának országgyűlési képviselője, a párt Véderőbizottságának elnöke volt. A 2. világháború után a nyilas hatóságok internálták, 1945-ben térhetett vissza Szegedre. 1971. október 25-én halt meg Szegeden.⁵⁵

Naplóját 1941-1942-ben kezdte el írni. Visszaemlékezésről van szó tehát, amely nem a nyilvánosság számára készült, és a szerző nem akarta megjelentetni. 1957-ben helyzete letétbe a Szegedi 1. sz. közjegyzőség páncéltermébe. Akaratának megfelelően ezt követően 20 évig titkosítva voltak a füzetekbe írt feljegyzések. „Naplója” három részből állt: a „Naplóm”-ból, amelyet 1941. január 1. és 1955. április 30. között, naprakészen, az eseményekkel egyidejűleg írt meg, a „Naplószerű emlékirataim”-ből, amelyet 1942-ben a korábbi feljegyzései, illetve a megőrzött hivatalos iratok, levelek, újságok segítségével írt meg. A dokumentumokat mellékleteként elhelyezte a napló ezen részében. Az „Emlékirataim”-at 1952 márciusa és szeptembere között írta meg. Ez a rész főként kiegészítéseket tartalmazott.⁵⁶ Dolgozatomban az időhatárok miatt a középső részt használtam fel. Naplóját 1983-ban Perneki Mihály adta ki. A fogságban töltött részét a szerző személye, másrészt az aktuális politikai helyzet miatt nagyon vegyes volt.

Annak ellenére, hogy vegyesdandár parancsnokként több emlékjel avatáson részt vett és nagy szerepe volt abban, hogy minden felekezet temetőjébe került hősi emlékmű, ez a naplóban nem kapott nagy hangsúlyt. Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy utólag írta meg emlékeket az éveknél a történéseit, és ekkor már más események voltak a számára.

1933. október 30-i feljegyzésében idézi az izraeli temetőben elmondott koszorúzó beszédét, amelynek szövege döntő többségében megegyezik a szegedi napilapokkal.⁵⁷ A beszéd lényege az volt, hogy a protestánsok hősi emlékűnapélyén azt tapasztalta, hogy a protestáns hősöknek

⁵⁴ vö. Rékai 2000. 80.

⁵⁵ vö. Perneki 1983. 8-9. és <http://www.bibl.u-szeged.hu/shvoy/shvoy/index.html> (Letöltés ideje: 2014. április 14.)

⁵⁶ vö. Perneki 1983. 7.

⁵⁷ A napló kiadásakor a szerkesztő lerövidítette a szöveget.

nincs emlékműve. Elhatározta, hogy a parancsnoksága alatt minden felekezet temetőjébe állítat emlékművet. Ez 1932 és 1933 között meg is valósult. A polgármesterhez intézett szavaiban felhívta a figyelmet arra, hogy Szeged még mindig nem áldozott a hősök emlékének. Ez azt jelentette, hogy még nem állítottak ekkor városi emlékművet.⁵⁸ Hangsúlyozta, hogy a világháború nem tett különbséget az emberek között és a katonák is csak jó vagy rossz embert ismernek.⁵⁹ Ez a kijelentése összhangban állt az Osztrák-Magyar Monarchia katonaságának elveivel.⁶⁰

Beszéde vegyes fogadtatásra talált, az olvasók egy része felekezettől függetlenül rendkívül elismerően nyilatkozott róla, másik része viszont az újságokban elmarasztaló véleményt írt róla, illetve levélben kritikát fogalmazott meg.⁶¹ Mindez összefüggésben állt a kor társadalmi, politikai helyzetével és az olvasók, hallgatók személyes motivációival. A hivatalos kritika az volt, hogy mint katonatiszt a beszédében túllépte a hatáskörét, üzenetet intézett a polgármesterhez és politizált. A vita több hónapig elhúzódott, végül Shvoy Kálmán nyugállományba vonulásával ért véget. A szegedi napilapok egyaránt elismerően nyilatkoztak az altábornagyról.

A másik, első világháborús emlékműről szóló feljegyzése a Hősök Kapujára vonatkozott. Ebben arról írt, hogy a városi közgyűlésen felszólalt és kifogásolta, hogy azelőtt lett felterjesztve a Hősök Kapujának ügye, mielőtt a közgyűlés is dönthetett volna.⁶² Ebből lett is egy kisebb nézeteltérésük Pálfy József polgármesterrel.⁶³ Shvoy Kálmán emellett azt is megjegyezte, hogy a Tanítók Házának⁶⁴ művészi kivitelével sincs megelégedve, hiszen szerinte börtönre vagy lak-tanyára emlékeztette inkább. Naplójában azt is leírta, hogy nem tetszett neki Aba-Novák freskója, amely szerinte elsősorban nem is a hősöknek, hanem a korszak politikai személyeinek állított emléket.⁶⁵

Shvoy Kálmán naplója tehát nem alkalmas arra, hogy az emlékműállítások menetét, az állítatásokat rekonstruáljuk belőle, ugyanakkor bemutatja azokat az érdekeket, motivációkat, amelyek egy-egy esemény kapcsán jelen voltak. Ezek az információk ugyanakkor a sajtóban kevésbé nyomon követhetőek, egyrészt azért, mert az újságokban megjelenő ünnepi beszámolóknak a célja az esemény ünnepélyességének, fontosságának bemutatása volt, másrészt nagyon sok újság megsemmisült. Ezeknek a sajtóforrásoknak egy része is megtalálható mellékletként Shvoy Kálmán naplójában, hiszen a világháború kezdetétől gyűjtötte a számára fontos dokumentumokat.

Shvoy Kálmán az események egy részéről fényképeket is készített. Ezek a róla szóló újságcikkkel együtt a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának gyűjteményében találhatóak.⁶⁶

58 A városi emlékművet 1937. május 30-ban avatták fel Hősök Kapuja néven.

59 vö. Shvoy 1983. 118-119.

60 vö. Bíró 2013.

61 Ezek az újságok nem maradtak fent, ezért ebben csak Shvoy Kálmán naplójára tudtam támaszkodni, amelyben szó szerint idézte ezeket az újságcikkeket. lásd: Shvoy 1983. 119-121.

62 vö. Shvoy 1983. 152.

63 Pálfy József Somogyi Szilveszter halála után 1934 és 1942 között volt polgármester Szegeden.

64 A Hősök Kapuját úgy építették meg, hogy annak felső részén helyezték el a Tanítók Házát, amely egy háromemeletes tanítói internátus volt. Ma számítástechnikai irodák és lakóházak találhatóak benne.

65 vö. Shvoy 1983. 152.

66 lásd: <http://www.bibl.u-szeged.hu/shvoy/shvoy/index.html> és <http://www.bibl.u-szeged.hu/shvoy/>. Letöltés ideje: 2014. április 28.

Az emlékművek elsődleges funkciója a megőrzés, az emlékeztetés volt, az, hogy az első világháború hőseinek emléke a későbbi korokban is megmaradjon.⁶⁷ Ugyanakkor ez az emlékezet konstruált volt. Benne a múlt nem teljességében őrződött meg, hanem csak az a része maradt meg, amelyet a korszak képes volt rekonstruálni, amelyet megőrzésre érdemesnek tartott.⁶⁸

Halbwachs szerint a kollektív emlékezet társadalmilag meghatározott, vagyis a kollektív emlékezetben mindig az adott társadalmi milióhöz való tartozás tükröződik vissza. Az emlékezet társadalmi kereteiként a családot, vallási csoportokat és a társadalmi osztályokat határozta meg. Az egyén minél több közösséghez tartozik, az emlékkép annál gazdagabb, összetettebb.⁶⁹ Ez megfigyelhető az emlékművek esetében is, ahol a hősközhöz és az emlékművekhez való viszonyulást befolyásolták egyrészt a magyarországi két világháború közötti társadalmi, politikai, gazdasági viszonyok, másrészt az egy-egy felekezethez, kisebb társadalmi csoporthoz való tartozás. Halbwachs szerint ugyanis az emlékezet a szocializálódás folyamán tapad az emberhez. Az emlékezet ugyanis – noha mindig az egyén emlékezik – közösségi produktum, hiszen a közösség mindig befolyásolja tagjainak emlékezetét.⁷⁰ Ezért voltak jelentősek az iskolai megemlékezések,⁷¹ illetve a gyerekek bevonása a hősökkel kapcsolatos megemlékezésekbe.

Az emlékműveken megjelenő ábrázolásokon, illetve az ünnepi beszédekben fontos szerepet kapott a szakrális nyelv és párhuzam. Leggyakrabban a húsvéti, illetve pünkösdi bibliai eseményeket parafrázáltak. Ennek hátterében az állt, hogy a Biblia nyelve volt az a közös nyelv, amelyet a társadalom legnagyobb része – kisebb-nagyobb mértékben – megértett. Ennek azért is volt jelentősége, mert az emlékezet megszervezésében, fenntartásában a nyelv játszott a legfontosabb szerepet.⁷² Emellett a nemzeti identitás csak a már meglévő kulturális formákra, vagyis a vallási világrépre tudott ráépülni.⁷³

A beszédekben két motívum fonódik össze, amely megfigyelhető az emlékművek kialakításán, szimbólumain is: egyrészt a hősöket örökéletűvé lényegíti, másrészt az emlékművet a nemzetvallás oltárává szenteli fel.⁷⁴ Gyakran megjelenik Krisztus kereszthalálának, feltámadásának parafrázálása is. A múlt bemutatásában fontosak voltak a felívelések, aranykorok, hanyatlások, bukások bemutatásai. Kiemeltek egyes időpontokat és főként történelmi személyeket,⁷⁵ akik közül meghatározó volt Szent István és a Rákóczi Ferenc.

Az emlékművek vizsgálata azért lényeges, mert egy olyan korszak tárgyi lenyomatait, amelyek hatással van korunk gazdasági, társadalmi és kulturális jelenségeire. Mivel 1945 után sok emlékmű megsemmisült és a hősök tisztelete kikerült a közösségi emlékezetből, az első világháborús emlékművek csupán a tér megszokott elemivé, illetve tájékozódási pontokká váltak. Annak ellenére, hogy május utolsó vasárnapja ismét nemzeti ünnep, a hősökrol való megemlékezés többnyire kisebb csoportok körébe szorult vissza.

⁶⁷ vö. Jakab 2007. 24.

⁶⁸ vö. Assmann 1999. 41.

⁶⁹ vö. Jakab 2007. 13.

⁷⁰ vö. Halbwachs 1985. 364. Idézi: Assmann 1999. 36.

⁷¹ lásd: Kunt 2008.

⁷² vö. Jakab 2007. 13.

⁷³ vö. Gerő 2004. 19.

⁷⁴ vö. Hankiss 1991. 79.

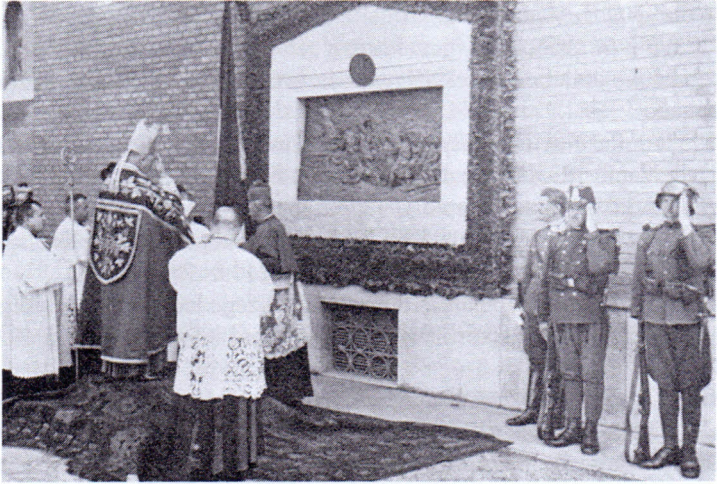
⁷⁵ vö. Romsics 2008. 268-269.

Irodalom

- ASSMANN, Jan (1999) A kulturális emlékezet. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- BAKÓ László (1932) A Hazáért = Szegedi Uj Nemzedék 1932. október 30. XIV. évf. 247. sz. 6-7.
- BÍRÓ Ákos (2013) Kétféjű sas Dávid pajzsán. Tábori Rabbinátság az Osztrák-Magyar Monarchia haderejében 1914-1918. Gabbiano Print Kft. Nyomda Kiadó, Budapest.
- BÓNA László (2006) Rut könyve. Magyar Katolikus Lexikon XI. kötet. 1551.
- FÉNYES Balázs (2012) Zsidó apologetika – zsidó apologetikák. In: Fényes Balázs (szerk.): „Őrizték meg őrizetemet...” Tanulmányok a rabbinikus hagyomány köréből. József Attila Műhely Kiadó, Budapest. 177-206.
- FIRBÁS Oszkár (1932) 5-ös honvéd-hőseink emlékezete. = Szegedi Uj Nemzedék 1932. május 15. XIV. évf. 109.sz. 1-2.
- FORRAI Kornélia – TÓTH Attila (2001) A szegedi Hősök Kapuja és az Aba-Novák freskók restaurálásának története. Szeged.
- GERŐ András (2004) Képzelt történelem. Eötvös Kiadó és Polg. ART Kiadó, Budapest.
- GLÄSSER Norbert (2013) Dinasztikus és nemzeti kultuszok a magyar nyelvű budapesti ortodox zsidó sajtóban (1892-1944). In: Pro Scientia Aranyérmesek XI. Konferenciája. PSAT, Budapest. 244-249.
- HANKISS Elemér (1991) Nemzetvallás. In: Kovács Ákos (szerk.): Monumentumok az első háborúból. Corvina, Budapest. 64-90.
- JAKAB Albert Zsolt (2007) A kollektív emlékezet konstrukciói és a nemzetépítés Kolozsváron 1918 és 1989 között. MTA HTMTÖ pályamunka; 2009A00020E.
- KANYÓ Ferenc (2002) Világháborúk szegedi hősi halottai. Bába Kiadó, Szeged.
- KOVÁCS Ákos (1991) „Emeljünk emlékszobrot hőseinknek!”. In: Kovács Ákos (szerk.): Monumentumok az első háborúból. Corvina Kiadó, Budapest. 104-124.
- KUNT Gergely (2008) Bélyegek a propaganda és a kultuszeremtés szolgálatában (1914-1956). In: Kunt Gergely (szerk.): Parasztok és polgárok. Tanulmányok Tóth Zoltán 65. születésnapjára. Korall Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest. 375-394.
- L. JUHÁSZ Ilona (2010) „Neveitek e márványlapon...” A háború jelei. Jelek a térben 3. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja-Šamorín.
- LÖW Immanuel (1928) Emléktáblák. In: Löw Immanuel (szerk.): Hetven beszéd. Szeged. 323-325.
- LÖW Immanuel (1928) Negyvenhatosaink. In: Löw Immanuel (szerk.): Hetven beszéd. Szeged. 243-248.
- LÖW Immanuel (1939) Egyetemzáró és Hősök Napja 1932. In: Dr. Pap Róbert (szerk.): Löw Immanuel Kétszáz beszéd. A Szegedi Zsidó Hitközség Kiadása, Szeged. 314-317.
- LÖW Immanuel (1933) In: Dr. Pap Róbert (szerk.): Löw Immanuel Kétszáz beszéd. A Szegedi Zsidó Hitközség Kiadása, Szeged. 406-407.
- MÁRKY Imre (1936) A szegedi Baross Gábor reáliskola hősi halottainak emlékére = Szegedi Uj Nemzedék 1936. június 7. XVIII. évf. 130.sz. 8.
- NÉV Nélkül (1930) Szeged kegyelete a Hősök emlékünnepe = Délmagyarország 1930. május 27. VI. évf. 118. sz. 2.
- NÉV Nélkül (1931) A magyar katonában sohasem csalódtam – mondotta József kir. herceg a tanítóképző intézeti hősi emlékmű leleplezésén = Szegedi Uj Nemzedék 1931. május 16. XIII. évf. 110. sz. 1-2.
- NÉV Nélkül (1932) A volt 5. honvéd Bajtársi Szövetség hősi emlékmű leleplezési ünnepe = Szegedi Napló 1932. május 14. VIII. évf. 106. sz. 3.

- NÉV** Nélkül (1932) Nagyszabású ünnepi esemény lesz az 5-ös honvédek emlékművének leplezése = Szegedi Uj Nemzedék 1932. május 14. XIV. évf. 108. sz. 3.
- NÉV** Nélkül (1932) A volt 5-ös honvédek emlékének! = Szegedi Uj Nemzedék 1932. május 15. XIV. évf. 109. sz. 6.
- NÉV** Nélkül (1933) Shvoy altábornagy beszéde és a beteg Löw Immánuel áldása a szegedi zsidó hősi halottak emlékművének felavatásán = Egyenlőség 1933. november 4. 54. évf. 5. sz. 4-5.
- NÉV** Nélkül (1933) Lélekemelően szép ünnepségen avatták fel a zsidó hősi emlékművet. = Szegedi Napló 1933. október 31. IX. évf. 249. sz. 5-7.
- NÉV** Nélkül (1933) A kő = Szegedi Napló 1933. október 29. IX. évf. 248. sz. 7.
- NÉV** Nélkül (1937) A kormányzó jelenlétében leplezték le Szegeden a Hősök Kapuját = Csongrádmegeyi Hírlap 1937. június 1. XIX. évf. 121. sz. 2.
- NÉV** Nélkül (1937) A Hősök Kapujának felavatására Szegednek népe mélységes hódolattal fogadja Horthy Miklós kormányzót és hitvesét. = Szegedi Napló 1937. május 30. XIII (LIX). évf. 118. sz. 3-4.
- NÉV** Nélkül (1937) A szegedi Hősök Kapujának freskói = Katolikus Alföld 1937. szeptember 15. II (XVII). évf. 9. sz. 124-125.
- OLÁH** János (2003) Judaisztika III. A mindennapok világa. Filum Kiadó, Budapest.
- REITZENSTEIN**, Richard (1916) Himmelswanderung und Drachenkampf in der alchimistischen und frühchristlichen Literatur. In: N.N. (szerk.): Festschrift für Friedrich Carl Andreas. Zur Vollendung des siebzigsten Lebensjahres am 14. April 1916. Dargebracht von Freunden und Schülern. Otto Harrassowitz, Leipzig. 33-50.
- REKAI** Miklós (2000) Az idő a zsidó kultúrában. In: Granasztói Péter – Szeljak György – Tasnádi Zsuzsa (szerk.): A megfoghatatlan idő. Tanulmányok. Tabula Könyvek 2. Néprajzi Múzeum, Budapest. 70-83.
- ROMSICS** Ignác (2008) Identitáspolitikai és történelem. In: Romsics Ignác (szerk.): Történelem, történetírás, hagyomány. Tanulmányok és cikkek, 2002-2008. Osiris Kiadó, Budapest. 267-274.
- SHVOY** Kálmán (1983) Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918-1945. Kossuth Kiadó, Budapest.
- SINKÓ** Katalin (1991) A nemzeti emlékmű és a nemzeti tudat változásai. In: Kovács Ákos (szerk.): Monumentumok az első háborúból. Corvina Könyvkiadó, Budapest. 9-45.
- SZABÓ** Miklós (1991) A magyar történelmi mitológia az első világháborús emlékműveken. In: Kovács Ákos (szerk.): Monumentumok az első háborúból. Corvina. 46-63.
- ZEDLER** Miklós (2001) Közvélemény és propaganda. Irredenta kultusz Magyarországon a két világháború között. = Rubicon 2001/8-9. XII. évf. 78-87.
- ZSNA** András (2013) Az „örök zsidó kérdés”. In: Kiss Endre- Balázs Edit (szerk.): A teológiától a divatig. Magyar Zsidó Szemle Könyvek 3. Budapest. 117-131.

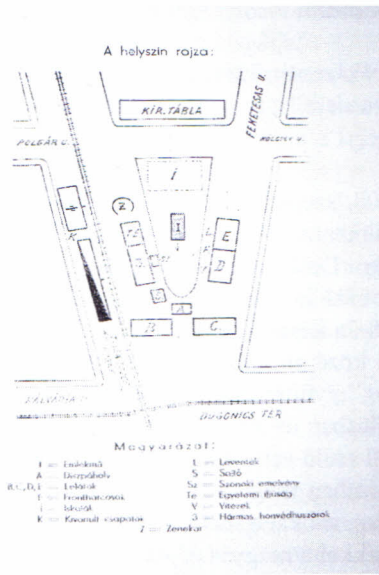
Képek

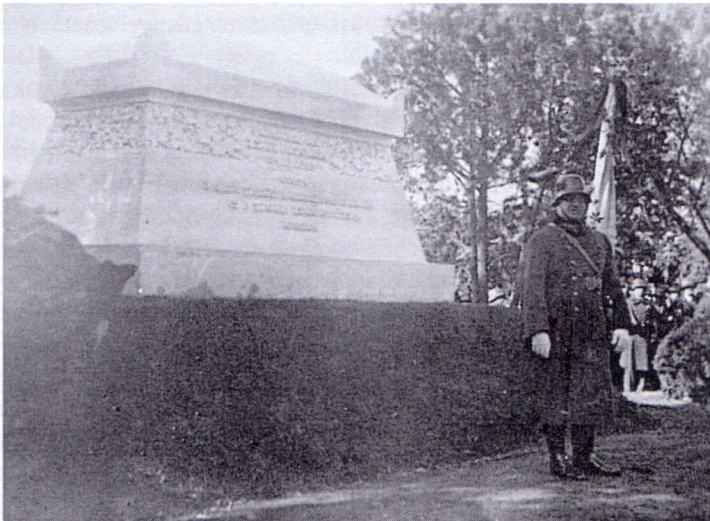
1. kép. 5. honvéd emléktábla szentelés. Shvoy Kálmán fotója

2. kép. A protestáns emlékmű leleplezése. Shvoy Kálmán fotója

3-4. kép. A 3. huszárezred emlékműve és az avatóünnepség térképe (SZCSEL I. a. 1178/1943. 1-7.)

5.. A zsidó hősi emlékmű avatása. Shvoy Kálmán fotója.